

**ФІЛОСОВСЬКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ:
ЕТИЧНІ ТА МОРАЛЬНІ ДИЛЕМИ****PHILOSOPHICAL AND LEGAL ASPECTS OF LAW ENFORCEMENT ACTIVITIES:
ETHICAL AND MORAL DILEMMAS**

**Цуркан-Сайфуліна Ю. В., д.ю.н., професорка,
заступниця директора з наукової роботи**

Чернівецький навчально-науковий юридичний Національного університету «Одеська юридична академія»

**Марчук В.В., доктор філософії в галузі права,
директор**

Чернівецький навчально-науковий юридичний Національного університету «Одеська юридична академія»

**Кольба В.Г.,
директор**

Чернівецький фаховий коледж Київського університету інтелектуальної власності та права

У статті здійснено комплексний філософсько-правовий аналіз діяльності правоохоронних органів України крізь призму моральних та етичних дилем, які виникають у процесі виконання професійних обов'язків. Наголошено на тому, що сучасне правозастосування потребує не лише суворого дотримання формальних норм, передбачених законодавством, але й розуміння їхньої філософської та моральної сутності. В умовах трансформації суспільних відносин та посилення контролю з боку громадськості питання професійної етики стають ключовими для формування довіри до інституцій влади та забезпечення ефективного функціонування правоохоронної системи.

У дослідженні окрему увагу приділено проблематиці відсутності чітких механізмів регулювання етичної поведінки співробітників правоохоронних органів у складних ситуаціях морального вибору. Аналіз сучасної нормативно-правової бази, включаючи Конституцію України, Закон України «Про Національну поліцію», Кодекс етики поліцейського, а також міжнародних стандартів – Європейського кодексу поліцейської етики та Конвенції ООН проти катувань – дозволяє зробити висновок про необхідність комплексного підходу до розв'язання цієї проблеми. Необхідно розвивати інституційні механізми контролю, впроваджувати системи мотивації до дотримання високих стандартів поведінки, посилювати культуру підзвітності та відповідальності співробітників.

У роботі підкреслюється значення філософських концепцій моралі Арістотеля та І. Канта, які розкривають природу морального вибору та відповідальності особистості. Ці ідеї стають основою для формування моральної культури у професійному середовищі правоохоронних органів, де кожне рішення має бути не лише законним, а й морально виправданим. Особлива увага приділяється необхідності впровадження системи професійної освіти та підготовки, яка виховуватиме у співробітників правоохоронних органів здатність ухвалювати етично виважені рішення навіть у складних умовах.

Загалом стаття окреслює шляхи гармонізації законодавчих і філософських підходів до професійної етики у діяльності правоохоронних органів, підкреслюючи, що моральні та етичні принципи не можуть бути формальним додатком до закону, а повинні стати фундаментом ефективної та справедливої правоохоронної практики в Україні.

Ключові слова: філософія права, етика, мораль, професійна етика, правоохоронні органи, моральні дилеми, правова культура.

This article provides a comprehensive philosophical and legal analysis of the activities of Ukraine's law enforcement agencies through the lens of moral and ethical dilemmas encountered in the course of professional duties. Emphasizes that modern legal practice requires not only strict adherence to the formal norms prescribed by legislation but also a deep understanding of their philosophical and moral underpinnings. In the context of transforming societal relations and increasing public oversight, issues of professional ethics become pivotal for fostering public trust in governmental institutions and ensuring the effective functioning of the law enforcement system.

The study pays particular attention to the lack of clear mechanisms for regulating the ethical conduct of law enforcement personnel in complex moral decision-making situations. An analysis of the current regulatory framework, including the Constitution of Ukraine, the Law of Ukraine «On the National Police», the Police Code of Ethics, as well as international standards such as the European Code of Police Ethics and the UN Convention against Torture, leads to the conclusion that a comprehensive approach is required to address this issue. The development of institutional control mechanisms, the implementation of systems to motivate adherence to high standards of conduct, and the strengthening of a culture of accountability and responsibility among law enforcement personnel are essential.

The paper highlights the significance of philosophical concepts of morality articulated by Aristotle and I. Kant, which reveal the nature of moral choice and individual responsibility. These ideas form the foundation for cultivating a moral culture within the professional environment of law enforcement agencies, where each decision must not only comply with the law but also be morally justified. Particular attention is given to the need for the implementation of professional education and training systems aimed at nurturing the ability of law enforcement personnel to make ethically sound decisions even under challenging circumstances.

Overall, the article outlines pathways for harmonizing legislative and philosophical approaches to professional ethics in the activities of law enforcement agencies, underscoring that moral and ethical principles cannot merely be a formal supplement to the law but must serve as the foundation for effective and just law enforcement practices in Ukraine.

Key words: philosophy of law, ethics, morality, professional ethics, law enforcement agencies, moral dilemmas, legal culture.

Постановка проблеми. Професійна діяльність правоохоронних органів у сучасному суспільстві супроводжується численними моральними та етичними викликами, які значною мірою ускладнюють виконання службових обов'язків. З огляду на зростаючу увагу громадськості до прозорості, підзвітності та дотримання прав людини, перед системою правоохоронних органів постає завдання формування високих стандартів профе-

сійної етики, що ґрунтується як на нормативно-правових актах, так і на внутрішніх моральних принципах співробітників.

Водночас чинне законодавство, зокрема наказ «Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських», Закон України «Про Національну поліцію» та Конституція України, окреслює лише загальні принципи етичної поведінки, залишаючи простір для неоднозначного тлума-

чення, особливо у випадках конфлікту між формальними нормами і моральним обов'язком.

Ситуацію ускладнює відсутність уніфікованих алгоритмів реагування на етичні дилеми, що виникають під час ухвалення рішень у правоохоронній діяльності. Працівники часто стикаються із вибором між буквою закону та моральною відповідальністю, між виконанням наказу та необхідністю захисту прав людини. Невизначеність у сфері регулювання професійної етики створює ризики суб'єктивного підходу, зловживань владою та корупційних практик, що, у свою чергу, підриває довіру громадян до правоохоронної системи.

У цьому контексті актуальною стає потреба у глибокому філософсько-правовому аналізі категорій етики та моралі як засадничих принципів професійної діяльності правоохоронців. Такий аналіз дозволить не лише зрозуміти природу моральних дилем, але й виробити комплексну стратегію формування етичної культури у правоохоронній сфері, яка забезпечить баланс між вимогами закону та моральною відповідальністю, стане основою довіри суспільства та ефективності правоохоронної діяльності загалом.

Мета дослідження. Метою цього дослідження є визначення основних філософсько-правових аспектів моральних та етичних дилем у діяльності правоохоронних органів, обґрунтування теоретичних засад та практичних механізмів формування професійної етики в правоохоронній сфері. Особлива увага приділяється аналізу сучасного національного законодавства, міжнародних стандартів, а також філософських концепцій моралі та етики, які дозволяють забезпечити баланс між формальними правовими нормами та моральною відповідальністю кожного правоохоронця.

Проблематика. Проблематика філософсько-правового аспекту діяльності правоохоронних органів розкривається насамперед у контексті поєднання формально-правових норм та морально-етичних принципів, які регламентують професійну поведінку співробітників. У наукових працях Сорокіної Н.Г., Барабаша О.О., Солоджевича В.І., Кривицького Ю.В., Поцюрко О., Поцюрко М., Гузенка І. підкреслюється, що лише закріплення етичних принципів на рівні законодавства, зокрема у Кодексі етики поліцейського, не гарантує ефективності їх застосування у практиці. Проблема ускладнюється відсутністю механізмів, які дозволяють забезпечити баланс між буквою закону та моральною відповідальністю кожного правоохоронця. Водночас недостатній рівень правової культури створює передумови для зловживань владою, суб'єктивного підходу у правозастосуванні та порушення прав людини.

Окремої уваги заслуговує практична сторона проблеми, яка полягає у відсутності дієвих інструментів контролю за дотриманням етичних стандартів у діяльності правоохоронних органів. Незважаючи на існування нормативної бази та міжнародних стандартів, зокрема Європейського кодексу поліцейської етики, проблематика етично-моральних дилем у діяльності правоохоронців залишається недостатньо дослідженою та потребує подальшого філософсько-правового аналізу для розробки комплексної моделі формування етичної культури.

Основний виклад матеріалу. Етика та моральність залишаються одними з ключових понять як філософської, так і правової науки. Їхній вплив на професійну діяльність правоохоронців є неocenним, адже саме вони формують фундаментальні орієнтири поведінки, які виходять за межі формальних норм права. У сучасному світі, де правоохоронна діяльність стикається з численними викликами від складних моральних виборів до тиску суспільної думки, тож значення етичних норм набуває особливої ваги.

Як зазначає Малахов В.: «Мораль розглядається як суспільне явище, як феномен культури та як форма світовідношення. Вона розкривається як система цінностей

і норм, що регулюють поведінку індивіда в суспільстві» [1, с. 12]. Це визначення нагадує нам, що мораль – це не тільки зовнішні правила чи формальні приписи, але й внутрішній голос кожної людини, що формує здатність ухвалювати рішення в ситуаціях невизначеності.

У сучасних реаліях правоохоронці щоденно стоять перед вибором між дотриманням формальних процедур та необхідністю діяти відповідно до моральних принципів. Продовжуючи цю думку, Малахов В. додає: «Етичні концепції не лише формують правила поведінки, вони визначають ціннісні орієнтири особистості. Завдяки їм індивід здатен оцінювати власні вчинки не лише з точки зору закону, а й морального обов'язку та совісті» [1, с. 12]. Це твердження відображає складність моральних дилем, які постають перед правоохоронцями у професійній діяльності, де часто відсутня єдина правильна відповідь.

Особливо важливо зазначити, що етика у правоохоронній сфері не може розглядатися окремо від суспільного контексту. Як підкреслює Сорокіна Н.Г.: «регулювання морально-етичної поведінки публічних службовців та контроль за дотриманням ними високих етичних стандартів є необхідними умовами підвищення якості їх роботи та ефективності публічної служби в цілому» [2, с.5]. Порушення етичних принципів та приниження гідності особистості призводять не лише до індивідуальних трагедій, а й до загальної кризи довіри у суспільстві.

Також слід відзначити роль правової культури, на яку акцентує Кривицький Ю.В. він зазначає, що ефективність реалізації правової реформи безпосередньо залежить від інтеграції етичних принципів у роботу державних органів, включно з правоохоронною системою [3]. Це твердження підтверджує думку про те, що моральна культура є основою не лише для окремого службовця, а й для всієї системи управління.

Підсилюють ці позиції класичні філософські концепції. Ідеї Арістотеля про добродетельність як звичку до правильних вчинків, що формується через практику, та концепція категоричного імперативу І. Канта, згідно з якою кожна дія має відповідати максимам, які можуть стати загальним законом, залишаються актуальними для сучасної правової практики. Ці концепції не лише підкреслюють важливість індивідуальної етичної позиції, а й створюють підґрунтя для формування загальної культури права та моралі в суспільстві.

Не можна оминати увагою і міжнародні стандарти, що формують рамки етичної поведінки правоохоронців. Зокрема, Європейський кодекс поліцейської етики встановлює високі стандарти професійної етики та відповідальності [4], тоді як Конвенція ООН Проти катувань інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання закликає до суворого дотримання прав людини в умовах правоохоронної діяльності [5].

Філософсько-правовий аналіз категорій етики та моралі, підкріплений реальними науковими джерелами, дозволяє не лише зрозуміти основи професійної поведінки правоохоронців, а й сформувати систему цінностей, яка стане основою стабільності та довіри у суспільстві. Моральні принципи, внутрішній обов'язок і високий рівень правової культури мають бути пріоритетами для кожного працівника правоохоронних органів.

Етичні стандарти діяльності правоохоронних органів України мають глибоке правове підґрунтя, яке закріплене у численних нормативно-правових актах. Ці документи не тільки регламентують поведінку працівників, але й визначають морально-правові орієнтири, які спрямовані на формування довіри громадян до системи правопорядку.

Кожен поліцейський має розуміти те, що при виконанні службового обов'язку він є представником держави, взірцем для наслідування, ключовою функцією діяльності якого є попередження злочинів (превентивна діяльність) [6, с. 216].

Система нормативного забезпечення етики розвивалася паралельно із реформами державного управління та інтеграцією міжнародних стандартів у національне законодавство.

Національну основу етичної регламентації складає Конституція України, яка визначає фундаментальні права і свободи людини, закріплює принципи гідності особистості, поваги до прав людини та верховенства права [7]. Ці принципи створюють необхідний базис для формування моральних та правових орієнтирів, які мають керувати поведінкою співробітників правоохоронних органів.

Важливу роль у визначенні професійних стандартів відіграє Закон України «Про Національну поліцію», що встановлює основні засади діяльності поліції, її обов'язки перед суспільством, а також вимоги до етичної поведінки поліцейських. Закон підкреслює обов'язок працівників діяти на засадах поваги до прав і свобод людини, доброчесності, відкритості та підзвітності громадськості [8].

Особливої уваги заслуговує Наказ МВС України «Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських» так званий «Кодекс етики поліцейського», який систематизує принципи професійної поведінки співробітників поліції. У цьому документі закріплено ключові моральні засади, такі як чесність, справедливність, неупередженість та відповідальність. Кодекс акцентує на важливості дотримання прав людини та недопущенні будь-яких форм дискримінації, корупції чи перевищення службових повноважень [9].

Важливо зазначити, що міжнародні стандарти не просто встановлюють загальні принципи поведінки, але й служать орієнтиром для удосконалення національного законодавства. Як підкреслюють Барабаш О.О. та Солодкович В.І., професійна етика правоохоронців України розвивається на основі поєднання національних традицій із кращими міжнародними практиками. Автори наголошують на необхідності формування цілісної системи етичних норм, яка відповідатиме сучасним викликам та очікуванням суспільства [10, с. 23].

Окрім нормативних документів, важливе значення мають освітні програми та тренінги з етики для співробітників правоохоронних органів. Вони спрямовані на формування у працівників стійких моральних переконань, умінь діяти у складних етичних ситуаціях та здатності адекватно реагувати на виклики, що виникають у професійній діяльності. Підготовка правоохоронців у цьому напрямі передбачає вивчення не лише законодавства, але й філософських та соціально-етичних основ, що закладають фундамент моральної культури.

Павлишин О. слушно зауважує, що відсутність навчальних дисциплін, курсів, тренінгів у системі професійної підготовки поліцейського, які б дозволяли правоохоронцю здійснити осмислення, сформувані свідоме й зріле власне обґрунтування принципів, цінностей, ідеалів, стандартів, норм професійної етики негативно впливає на якість роботи «силових» відомств і структур [11, с. 28].

Система нормативно-правового забезпечення етики у діяльності правоохоронних органів України є багаторівневою та комплексною. Вона інтегрує національні правові норми, міжнародні стандарти та практичні рекомендації щодо формування професійної етики. Цей підхід не лише забезпечує формальне регулювання поведінки співробітників, але й створює умови для розвитку високої етичної культури у професійному середовищі, що є запорукою довіри громадян до правоохоронної системи.

Діяльність правоохоронних органів відзначається особливою складністю та високою відповідальністю. Працівники поліції, прокуратури та інших служб часто стикаються із ситуаціями, де необхідно ухвалювати рішення в умовах морального вибору. Етичні дилеми у їхній роботі виникають внаслідок конфлікту між буквою закону та моральними принципами, між службовим обов'язком і людською совістю.

Свічкарьова Я. дійшла висновку, що належність людини до конкретної професійної групи передбачає відповідність її поведінки і всієї професійної діяльності певним нормативам – правилам і стандартам, морально-етичним вимогам суспільства. Рівень професіоналізму у таких професійних колективах вимірюється не тільки знаннями, уміннями, навичками, а й дотриманням у процесі професійної діяльності, своєрідних сталих норм професійної поведінки. Ці соціальні норми є професійними стандартами належної поведінки працівників правоохоронних органів [12, с. 78].

Досвід інших країн демонструє, що ефективність етичних стандартів залежить від наявності прозорих механізмів контролю, системи мотивації для дотримання високих стандартів поведінки, а також культури підзвітності перед суспільством. Це підтверджує важливість поєднання правових, інституційних та культурних аспектів у формуванні етичної поведінки правоохоронців.

Міжнародні стандарти не просто встановлюють правила, а формують філософію професійної діяльності, в основі якої лежать мораль, гідність та повага до прав людини. Вони служать своєрідною дорожньою картою для національних систем етичного регулювання, зокрема й для українських правоохоронців, які повинні інтегрувати ці принципи у власну практику.

Висновки. У цій статті було розглянуто складне і багатогранне питання філософсько-правових аспектів етично-моральних дилем у діяльності правоохоронних органів. Аналіз показав, що етика та моральність не можуть розглядатися як формальне доповнення до професійних обов'язків. Це фундаментальні цінності, які формують основи довіри громадян до інституцій влади. Кожне рішення, яке ухвалюється у рамках правоохоронної діяльності, повинно бути не лише законним, але й етичним, таким, що відображає повагу до гідності особи, прав людини та загальнолюдських цінностей.

Разом із тим, досвід зарубіжних країн та міжнародні документи, такі як Європейський кодекс поліцейської етики та Конвенція ООН доводять, що високі стандарти професійної етики не виникають самі по собі. Вони потребують системної роботи, яка включає як правове регулювання, так і навчання, виховання, контроль та мотивацію. Законодавство України створює необхідну правову базу, але її ефективність залежить від практичного втілення етичних принципів у щоденній діяльності правоохоронців.

Професійна етика у діяльності правоохоронних органів – це не лише набір формальних правил, а складний процес, який потребує постійної уваги, розвитку та вдосконалення. Від того, наскільки успішно правоохоронці зможуть поєднати вимоги закону з принципами моралі, залежить не тільки ефективність їхньої роботи, а й рівень довіри громадян до державних інституцій. Етичні дилеми, з якими вони стикаються, не зникнуть, але саме від їхнього вибору залежить, якою буде правова держава завтра.

ЛІТЕРАТУРА

1. Малахов В. Етика: Курс лекцій : навч. посіб. / В. Малахов. – 5-те вид. – К. : Либідь, 2004. – 384 с. URL: <https://library.nusta.edu.ua/depository/Оцифровані%20документи/ЕТИКА%20курс%20лекцій%20Віктор%20Малахов.pdf>
2. Сорокіна Н. Г. Морально-етичні основи публічної служби в умовах трансформації влади в Україні : монографія. – Дніпро : ГРАНІ, 2020. – 224 с. URL: https://palsg.nmu.org.ua/ua/Sci/Monograph/Сорокіна_монограф_фин.pdf
3. Кривичий Ю.В. Вплив правової культури на ефективність реалізації правової реформи // *Часопис Київського університету права*. – 2023. – № 2. – С. 22–27. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/download/848/788>

4. Європейський кодекс поліцейської етики : прийнятий Комітетом міністрів Ради Європи 19 вересня 2001 р. URL: <https://rm.coe.int/the-european-code-of-police-ethics-pdf/1680b003e0>
5. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання : міжнародний договір від 10 грудня 1984 р., ратифікована Україною 24 лютого 1987 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085
6. Поцюрко О., Поцюрко М., Гузенко І. Філософія діяльності сучасного поліцейського щодо забезпечення прав людини: філософсько-правовий, праксеологічний та формально-логічний аспекти // *Вісник Львівського університету. Філософсько-політологічні студії*. – 2024. – № 52. – С. 215–221. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/7999/1/%D0%BF%D0%BE%D1%86%D1%8E%D1%80%D0%BA%D0%BE2.pdf>
7. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
8. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
9. Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 9 листопада 2016 р. № 1179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1576-16#Text>
10. Барабаш О.О., Солодкевич В.І. Професійна етика у правоохоронній діяльності України: національні тенденції та зарубіжний досвід // *Державотворення та правотворення в контексті євроінтеграції: матеріали VII-го Всеукраїнського круглого столу*. – Львів, 2021. – С. 21–26. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/4205/1/03_12_2021.pdf
11. Павлишин О., Кравчук О. Професійно-етичні та деонтологічні засади діяльності поліцейського у сфері забезпечення правопорядку // *Філософські та методологічні проблеми права*. – 2020. – № 19.1. – С. 21–31. DOI: <https://doi.org/10.33270/02201901.21>
12. Свічкарьова Я.В. Професійна етика у діяльності правоохоронних органів // *Науковий вісник Ужгородського університету: серія Право* / гол. ред. Ю.М. Бисара. – Ужгород, 2023. – Т.2. – Вип. 76. – С. 75–78. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/281480/275716>